

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgavebetegnelse | Edition Statement:

Udgivet år og sted | Publication time and place: København : Kleins Forlag, 1898

Fysiske størrelse | Physical extent:

Dorph, Christian.; af Chr. Dorph.

Kortfattet dansk Sproglære med Retskrivnings-
og Skilletegnsregler

9. Udg.

København : Kleins Forlag, 1898

55 s.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

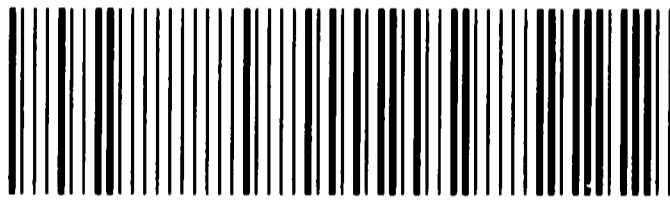
UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

 Chr. Dorph:
 Kønst. dansk Sprøglære.
9 Udg.
Kbh. 1898.

47-179.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130021569837

Kortfattet

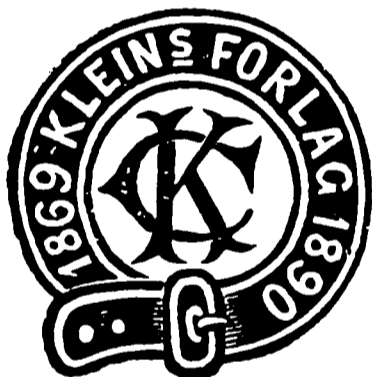
Dansk Sproglære

med

Retskrivnings- og Skilletegnsregler.

Af

Chr. Dorph.

Niende Udgave.

København.

Kleins Forlag.

1898.

PUBLISHED

919110102 4304

1882

1A

110

Trykt hos Th. Nielsen, St. Regnegade 26.

Ordenes Inddeling.

A. Med Hensyn til deres Betydning:

1) **Nævneord** (Nomina) inddeles i a) **Navneord**, Substantiver, som ere Navn paa noget for sig selv selvstændigt bestaaende; b) **Tillægsord**, Adjektiver, som angive en Egenskab eller anden nærmere Bestemmelse ved et Navneord; til Nævneord regnes ogsaa c) **Talord**, Numeralier, samt d) **Stedord**, Pronominer, der staa i Stedet for eller vise hen til noget. Hertil slutter sig endelig e) **Kendeordet**, Artiklen, der viser, om Ordet er brugt bestemt eller ubestemt.

2) **Udsagnsord**, Verber, udsige en Handling eller Tilstand om en Person eller Ting.

3) **Smaaord**, Partikler: a) **Biord**, Adverbier, nævne en nærmere Omstændighed ved Tillægsord og Udsagnsord eller ved andre Smaaord; b) **Bindeord**, Konjunktioner, vise Forbindelsen imellem enkelte Ord eller Sætninger; og endelig c) **Forholdsord**, Præpositioner, betegne et vist Forhold imellem dem.

B. Med Hensyn til deres Oprindelse:

1) **Stamord** kaldes de Ord, som ikke ere dannede af andre Ord i Sproget: saaledes ere f. Eks. *Mand*, *Hest*, *Ko*, *Hus* o. s. v. Stamord.

Af Stamordene dannes 2) **Afledsord** enten uden Forandring ved at overføre Ordet til en anden Ord-

klasse (at klage, en Klage), eller ved at tilføje Forstavelser eller Endetillæg. Almindelige Forstavelser ere f. Eks. **an-**, **be-**, **bi-**, **er-**, **for-**, **fore-**, **und-**, **sam-**, **sær-**, der sædvanlig forstærke Begrebet, f. Eks. *an-tage*, *be-fri*, *be-gribe*, *bi-lægge*, *er-kende*, *for-drive*, *fore-lægge*, *und-tage*, *Sam-tale*, *Sær-kende*; og **mis-**, **van-**, **u-**, der forringe Ordets Betydning, f. Eks. *mis-tænke*, *van-skabe*, *Van-vid*, *U-held*, *U-menneske*.

Almindelige Endetillæg ved Navneord (Substantiver) ere **-hed**, **-skab**, **-dom**, **-e**, **-d**, **-de**, **-me**, der gerne betegne en Egenskab; f. Eks. *Kærlig-hed*, *Klog-skab*, *Ven-skab*, *Fattig-dom*, *Mand-dom*, *Var-me*, (*vaad*) *Væd-e*, (*Arm*) *Ærm-e*, (*fro*) *Fryd*, (*at due, du*) *Dyd*, *Høj-de*, (*tung*) *Tyng-de*, *Fed-me*; endvidere: **-ing**, **-ning**, **-sel**, **-else**, **-eri**, der sædvanligvis ere Tegn for en Handling eller Tilstand; f. Eks. *Tær-ing*, *Tænk-ning*, *Blus-sel*, *Færd-sel*, *Fornøj-else*, *Skriv-eri*; dernæst **-er**, **-ner**, **-ling**, **-inde**, **-ske**, der betegne Personer; f. Eks. *Læs-er*, *Kunst-ner*, *Lær-ling*, *Mynd-ling*, *Lærer-inde*, *Tigger-ske*.

Tillægsordene (Adjektiverne) dannes hyppigt ved Endelserne: **-ig**, **-lig**, **-agtig**, **-som**, **-bar**, **-voren**, **-laden**, **-sk** o. s. v.; f. Eks.: *kraft-ig*, *lyd-ig*, *ven-lig*, *tænke-lig*, *tyv-agtig*, *lang-agtig*, *mor-som*, *nøj-som*, *vold-som*, *ær-bar*, *frugt-bar*, *drille-voren*, *sort-laden*, *løb-sk*.

Biordene (Adverbierne) dannes især ved: **-e**, **-er**, **-en**; f. Eks. *ud-e*, *op-pe*, (*lang*) *læng-e*, *øst-er* (*paa*), *øst-en* (*fra*), *ind-en* (*i*), *ud-en* (*paa*).

Usagnsordene (Verberne) ved: **-e**, **-te**, **-ge**, **-ske**, **-le**, **-me**, **-ne**, **-re**, f. Eks. *smag-e*, *flag-e*, *skyd-e*, (*Skud*), *stiv-e*, *bleg-e*, *got-te* (*god*), *smut-te* (*Smug*), *spørge* (*Spor*), *hær-ge* (*Hær*), *her-ske* (*Herre*), *vad-ske* (*vaad*), *be-sudle* (*Sod*), *smug-le*, *rød-me*, *bleg-ne*, *stiv-ne*, *flag-re*.

3) **Sammensatte Ord** opstaa, naar flere selvstændige Ord sammensættes til et nyt Begreb, forskelligt fra hvert af de enkelte Ords. Ord af forskellige Ordklasser kunne saaledes sammensættes; f. Eks. *Smörrebrød, Trælkvinde, Ædelsten, Dusbroder, Fremtid; selvklog, halshugge, opdrage, ihukomme, ovenover, krølhaaret.*

Den sidste Del af Sættningen danner Hovedleddet, som nøjere bestemmes af de tidligere Led.

Anm. 1. „Blandet“ kaldes Sættningen, naar et af Ledene er et afledet Ord, som ikke bruges enestaaende, f. Eks. *langlivet, blødhjertet, ensidig* o. s. v.

Anm. 2. Nogle Ord ere i Virkeligheden sammensatte, men de enkelte Led ere ved Lydforandringer blevne næsten ukendelige, f. Eks. *Barsel* (Barnsøl), *Davre* (Dagverd, Dagmaaltid), *Nadvere*, *Elskov*, (Elskhugi, Elskehu), *Helvede* (Helviti, Hels Straf), *Tinding*, (Thunnvangi, Tyndkind) *Vindue* (Vindöje), *Bryllup* (Brudeløb).

Den enkelte Sætning.

§ 1.

En Sætning er en Forbindelse af Ord, hvori der er Mening, hvori der altsaa udsiges noget om noget, om en Person, Ting eller andet selvstændigt Begreb.

Enhver Sætning indeholder altsaa **to Led**, nemlig noget, hvorom der tales (**Grundledet**, Subjektet), og det, der udsiges derom (**Omsagnet**, Prædiketet); f. Eks. *Maanen skinner, Manden læser, Huset bygges, Drengen sover.*

Grundledet bestaar altid af et Navneord eller hvad der staar brugt som saadant.

Grundledet kan bestaa af flere Led, men Omsagnet gælder da dem alle; f. Eks. *Manden, Konen og Börnene tog i Skoven.*

Omsagnet indeholder altid et Udsagnsord, der udsiger, hvad Grundledet udfører, hvad der göres ved det, eller i hvilken Tilstand det er.

Anm. 1. Nogle Udso., saasom **er, bliver, hedder, kaldes, synes, nævnes, holdes for, anses for**, give ingen tilstrækkelig Mening, med mindre der föjes et Ord til (Omsagnsord, Prædikatsord), der siger, hvad Grundledet er, bliver o. s. v.; f. Eks. *Manden er Lærer, Frederik bliver god. Han synes tapper. Han hedder Karl.*

Omsagnet kan bestaa af flere Led, der da alle gælde om hele Grundledet; f. Eks. *Drengen løber og leger. Niels og Johannes og Dorothea og Agnete løbe og lege.*

Anm. 2. Hele Omsagnet retter sig efter Grundledet i Tal og Kön, saavidt der bruges Former derfor; f. Eks. *Drengen er morsom. Barnet var morsomt. Slagene bleve vundne. Husene ere blevne byggede.*

§ 2.

Sætningerne inddeles efter deres Form i 1) aktive (handlende) og 2) passive (lidende) Sætninger, eftersom Grundledet udfører noget, eller der göres noget ved det, samt i a) fuldstændige og b) ufuldstændige. I disse sidste maa der af Sammenhængen kunne underforstaas det manglende; f. Eks. *Herren slaar Hunden. Hunden bliver slaact af Herren. Kejseren slog Ministeren, Ministeren slog sin Tjener, Tjeneren sin Dreng, og Drengen sin Kat.*

Efter deres Indhold deles Sætningerne i 1) frem-sættende, 2) ønskende, 3) bydende og 4) spør-

gende; f. Eks. *Kongen er kommen. Gud velsigne Landet! Kom her! Kommer du ikke snart! Hvorfor kommer du ikke?*

Anm. En Sætning forandres fra handlende til lidende ved at gøre Genstanden til Grundled og tilføje det oprindelige Grundled ved et Forholdsord. F. Eks. *Manden binder Hunden. Hunden bliver bunden af Manden.*

En Sætning, der kun bestaar af de nødvendige Dele til at give Mening, kaldes en nøgen Sætning. Kommer der Bibestemmelser enten til Grundledet eller til Omsagnet eller til bægge Dele, kaldes det en udvidet Sætning; f. Eks. *Manden gaar. Den fede gamle Mand gaar hver Dag en Time ud at spadserere for sit Helbreds Skyld.*

De enkelte Ordklasser.

Navneord, Substantiver.

§ 3.

Navneordene (Substantiverne) bestemmes med Hensyn til Navn, Kön, Tal og Fald. De inddeles i **Egennavne** (Proprier) o: Navne paa enkelte Genstande til Adskillelse fra andre af samme Slags, og **Fællesnavne** (Apellativer) o: Navne fælles for alle af samme Art; f. Eks. *Harald, København, Washington, Hekla; Menneske, Skomager, Jord, Korn, Tapperhed, Løgn.*

Anm. Fællesnavnene kunne igen inddeles i 1) **Tingnavne** (konkrete Substantiver), der betegne sanselige enkelte Genstande (f. Eks. *Mand, Hus*), og 2) **Tankenavne**

(abstrakte Subst.), der ere Navne paa enkelte Genstande, der kun kunne opfattes ved Tanken (f. Eks. *Mod, Frygt*). Endvidere 3) **Samlingsnavne** eller **Stofnavne** (kollektive Subst.), der betegne en samlet utællelig Masse eller en Samling af utalte enkelte Genstande (f. Eks. *Guld, Mel, Sand, Flok, Hob*), og 4) **Formindskelsesnavne** (Diminutiver), f. Eks. *Billing, Bændel, Kylling*.

§ 4.

Navneordene have to gramatikalske **Kön**, nemlig **Fælleskön** (Genus commune), der indbefatter **Han- og Hunkön** (Maskulinum og Femininum), og **Intetkön** (Neutrum).

Ordenes **Kön** kendes paa **Kendeordet** (Artiklen), der er dobbelt, idet man skelner imellem det ubestemte og det bestemte Kendeord. Det ubestemte Ko., der nævner en Ting i ubestemt Almindelighed, sættes foran Ordet og hedder i **Fælleskön en**, i **Intetkön et**; f. Eks. *en Mand, en Stue, et Hus*.

Det bestemte Kendeord, der nævner Tingen som forud kendt eller bestemt, har igen en dobbelt Form, nemlig som Navneordenes og som Tillægsordenes bestemte Ko. Navneordenes bestemte Kendeord föjes bag til Ordet og hedder i Ental **-en** og **-et**, men naar Ordet i Forvejen endes paa et tonløst **-e**, udstødes det ene **e**; i Flertal **-ene** og **-ne** i alle Kön; f. Eks. *Manden, Stu-en, Engel-en, Fader-en, Legem-et, Vindu-et, Hus-et; Mænd-ene, Stuer-ne*.

Tillægsordenes (Adjektivernes) bestemte Kendeord, der bruges, naar et Tillo. er sat foran Navneordet, eller det selv er brugt som Navneord, hedder i Ental **den, det**, og i Flertal **de**; f. Eks. *den tapre Hær, det store Slot, den gode Dreng; den trofaste, det gode*.

Ordenes Kön bestemmes dels efter Betydningen og dels efter Formen. Sammensatte Ord beholde det sidste Ords Kön, dersom ikke Betydningen sætter sig derimod; f. Eks. *et Land*, men *en Ødeland*, *en Havn*, men *et København* o. s. v.

Adskillige Ord have samme Udseende men ere af forskellige Kön og have forskellig Betydning, saasom: *en* og *et Ark*, *Bid*, *Bord*, *Brud*, *Buk*, *Felt*, *Fløj*, *Følge*, *Frø*, *Fyr*, *Gran*, *Greb*, *Hagel*, *Klap*, *Led*, *Leje*, *Lem*, *Lod*, *Lov*, *Nød*, *Rim*, *Ris*, *Ruf*, *Røst*, *Sigte*, *Skjold*, *Skrift*, *Snært*, *Spand*, *Stift*, *Syssel*, *Söm*, *Tryk*, *Træk*, *Vaar*, *Værge*, *Væv*, *Æsel*, *Øre*.

Uagtet Sproget, som allerede sagt, kun har to grammatikalske Kön, er der dog adskillige Ord, som bruges bestemt om mandlige eller kvindelige Væsener og ved Afledning kunne gaa over fra det ene af disse Kön til det andet; f. Eks. *Mand*, *Kone*; *Tyr*, *Ko*; *Ven*, *Veninde*; *Bager*, *Bagerske*. *Brud*, *Brudgom*; *And*, *Andrik*; *Gaas*, *Gase*; *Hanspurv*, *Hunspurv*.

§ 5.

Navneord have to Tal, **Ental** (Singularis) og **Flertal** (Pluralis).

Flertal dannes af Ental enten 1) uden Forandring eller ved 2) at tilføje **-e** eller 3) **-er**, men dersom Ordet i Forvejen ender paa et tonløst **-e**, udstødes det ene **e**; f. Eks. *et Knæ*, *flere Knæ*; *et Aar*, *flere Aar*; *Bord*, *Bord-e*; *By*, *By-er*; *Skole*, *Skol-er*; *Stue*, *Stu-er*. (NB. *Øre*, *Øren*; *Øje*, *Øjne*); nogle faa **Omlyd**; f. Eks. *Fader*, *Fædre*; *Ko*, *Køer*; *Gaas*, *Gæs*.

Anm. De fleste Ord paa **-el**, **-en**, **-er**, udstøde **e**'et, naar de faa Flertalsendelse; f. Eks. *Fabel*, *Fabler*; *Lagen*,

Lagner (*Lagener*); dog beholde sædvanligvis de Ord paa **-ør**, som betegne Personer, **e** foran **r**; f. Eks. *Skræddere, Læsere*.

Samlingsnavne (især Stofnavne) og Egennavne kunne, saa længe de bruges som saadanne, kun sættes i Ental, ligeledes en Del Tankenavne; f. Eks. *Grød, Fløde, Græs; Niels, Danmark; Viisdom, Trøst*.

Anm. Enkelte Egennavne kunne kun bruges i Flertal, saasom: *Pyrenæerne, Alperne*.

Enkelte andre Ord bruges kun i Flertal, saasom *Løjer, Bukser, Fagter, Søskende, Klæder, Høns*.

§ 6.

Navneord have **to Forholdsfald** (Kasus), nemlig Nævnefald (Nominativ, Akkusativ og Dativ) og Ejefald (Genitiv).

Ejefald dannes af Nævnefald ved at tilføje **-s**. Naar Ordet ender paa en s-Lyd, sættes en Apostrof foran Ejefaldsmærket **-s** eller **-es**; f. Eks. *Mands, Bys, Tros, Hus's, Laks's* (eller *Hus'es, Laks'es*); *Mænd-s, Huse-s, Byer-s*.

Anm. I Ord som Dødsens, Livsens, Havsens er **-s** vedföjet baade Ordet selv og Kendeordet derefter.

Böjningsmønstre.

Ental.

Nf.	By, Byen,	Hus, Huset,	Lys, Lyset.
Ejef.	Bys, Byens,	Hus's, Husets,	Lys's, Lysets.

Flertal.

Nf.	Byer, Byerne,	Huse, Husene,	Lys, Lysene.
Ejef.	Byers, Byernes.	Huses, Husenes.	Lys's, Lysenes.

Tillægsord, Adjektiver.

Tillægsordene, der føjes til et Navneord for at nævne en Egenskab hos det, kunne böjes i Kön, Tal, Form, Grad og, naar de staa alene, ogsaa i Fald.

§ 7.

Tillægsordene have **to Kön**, Fælles- og Intetkön; dette dannes af hint ved at tilføje **-t**; dog ere mange ens i bægge Kön, nemlig de, som ende paa **-t**, **-sk**, samt mange paa **-d** med Selvlyd foran, paa **-s** og paa en Selvlyd; f. Eks. *god, godt; flink, flinkt; let, let; krigersk; fælles; stakkels; tro; snu; ringe; glad; ræd.* (NB. *graa — graat; fri — frit; ny — nyt.*)

§ 8.

Tillægsordene have **to Tal**, Ental og Flertal. De Tillo., der i Ental ende paa en Medlyd (Konsonant), tilføje i Flertal **-e**, dog undtages mange paa **-s**; alle andre ere uforandrede; f. Eks. *god, gode; store; den eller de udvortes; afsides; fælles; stakkels; — tro; blaa; snu; (ny og nye; fri og frie.)*

Anm. De Tillægsord, som ende paa **et**, faa **ede** i Flertal, og de, som ende paa **-el**, **-en** og **-er**, miste **e**'et; f. Eks. *broget, brogede; ædel, ædle; mager, magre; doven, dovne.*

§ 9.

Tillægsordene have **to Former**, den ubestemte og den bestemte Form.

Den ubestemte Form, der er Ordets Grundform, bruges, naar enten det ubestemte Kendeord eller slet intet Bestemmelsesord staar foran.

Den bestemte Form bruges, naar 1) det bestemte Kendeord eller 2) et andet Bestemmelsesord (Stedord

eller Navneord i Ejefald) staar foran, eller ogsaa Ordet er brugt i 3) Tiltale.

Den bestemte Form dannes i Regelen af den ubestemte paa samme Maade som Flertal; f. Eks. *en god Dreng, den gode Dreng. En stakkels Mand, den stakkels Mand; et broget Lam, det brogede Lam. En snu Karl, den snu Karl. Mandens gode Søn. Din tro Tjener. Gode Ven!*

Anm. **Megen** og **anden** ere uforandrede i best. Form. **Al, hel, bægge** kunne bruges med Navneordets best. Kendeord; **Slig, saadan** o. fl. kune slet ikke bruges i best. Form; f. Eks. *den megen Snakken. Al Maden. Hele Klassen.*

§ 10.

Tillægsordene have **tre Grader** (Positiv, Komparativ og Superlativ), som bruges, eftersom Egenskaben nævnes uden Sammenligning (Positiv), eller der göres en Sammenligning imellem den samme Egenskab hos forskellige Personer eller Ting, og denne da tillægges den ene i højere Grad end andre (Komparativ), eller i højeste Grad (Superlativ); f. Eks. *det er en høj Mand. Frelserens Kirketaarn er højere end Rundetaarn. Af de to Brødre er Karl højest.*

Anden Grad (Komparativ) dannes af Grundformens (Positivs) ubestemte Form ved at tilföje **-ere** eller **-re**, og tredje Grad (Superlativ) ved **-est** eller **-st**; f. Eks. *høj, -ere, -est; (højst er Biord) ung, yngre, yngst. (NB. allerstörst).*

Nogle Tillægsord gradböjes ved Hjælp af Biordene **mere** og **mest**, især de, som have flere Stavelser, og som ende paa **-s, -sk** og **-et**; f. Eks. *udvortes, mere og mest udvortes; krigersk, mere og mest krigersk; blandet, mere og mest blandet.*

- Anm. 1. Samme Form bruges ved alle Tillægsord, naar **forskellige** Egenskaber sammenlignes; f. Eks. *Han er mere flittig end begavet.*
- Anm. 2. Enkelte Tillo. mangle en eller anden af Graderne; saaledes mangle f. Eks. *indre, inderst; ydre, yderst; øvre, øverst; nedre, nederst* — første Grad. Andre, som *forrest, bagest, sidst, midterst*, mangle baade første og anden Grad. *Værre, værst*, mangle første Grad, som saadan bruges *ond, daarlig, slem* o. l.
- Anm. 3. Nogle Tillo. ere uregelrette som: *god, bedre, bedst; lille, mindre, mindst; gammel, ældre, ældst; mange, flere, flest; meget, mere, mest.*

§ 11.

Tillægsordene kunne faa **Ejefalds** (Genitiv)-mærket **-s**, naar de staa uden paafølgende Navneord, ellers ikke; f. Eks. *den lille Drengs Skrift er bedre end den stores.*

Talord, Numeralier.

§ 12.

Talordene inddeles i **Mængdetal** og **Ordenstal**; Disse dannes af hine ved at tilføje **-te** eller saa meget af Endelsen **-ende**, at Ordet kan komme til at ende derpaa. F. Eks. *fem, femte; syv, syvende, tretten, trettende.*

Anm. 1. Følgende Ordenstal dannes uregelret og hedde *første, anden, tredje, fjerde, sjette.*

Anm. 2. Tallene over halvhundrede regnes efter Snese, derfor *halvtredsindstyve, tresindstyve.* (Dog regne nu mange efter Tiere: *toti, treti, firte* osv. *femti to, seksti otte, syvti femte.*)

Anm. 3. Ved Overgang til Ordenstal bliver kun det sidste af et sammensat Tal forandret; f. Eks. *tre og tyvende.*

Talordene kunne ikke modtage nogen Bøjning undtagen **-s** i Ejefald, naar de staa som Navneord. Undt. *een, eet, ene; anden, andet.*

Stedord, Pronominer.

Stedordene, der pege hen paa eller staa i Stedet for et Navneord eller en hel Sætning, danne egentlig ikke nogen Ordklasse for sig, idet de bruges enten som Navneord, som Tillægsord eller som Biord.

De inddeles i de personlige og Ejestedordene; de paapegende, henvisende og spørgende samt de ubestemte Stedord.

§ 13.

De personlige Stedord, brugte som Navneord, betegne de talende (1ste Person), de tiltalte (2den Person) og de omtalte (3dje Person).

De personlige Stedord böjes med Hensyn til Tal, Fald og tildels Kön; de have tre Fald (Kasus): Nævnefald (Nominativ) naar de ere Grundled i Sætningen, Afhængighedsfald (Akkusativ og Dativ) naar de ere Genstand, Hensynsbetegnelse, Omsagn eller styres af et Forholdsord, og Ejefald (Genitiv).

	1ste Pers.	2den Pers.	3dje Pers.		
	Ental.				
Nf.	jeg	du (De)	han	hun	den det
Afhf.	mig	dig (Dem)	ham	hende	den det (sig)
Ejef.	—	— (Deres)	hans	hendes	dens dets
	Flertal.				
Nf.	vi	I (De)	de		
Afhf.	os	eder (Dem)	(dem sig)		
Ejef.	(vores)	eders (Deres)	deres		

Hinanden og hverandre ere gensidig tilbagevisende (reciproke) personlige Sto. af alle tre Personer i Afhængighedsfald Flertal. I Ejefald hedde de hin-

andens, hverandres, Sig viser altid tilbage til Grundledet i Sætningen, naar dette er 3dje Person.

§ 14.

De personlige Stedord, brugte som Tillægsord, eller Ejestedordene, de possessive Pronominer, træde i Stedet for de navneagtige personlige Stedords manglende Ejefald.

1ste Person	min,	mit,	mine.	vor,	vort,	vore	
2den	—	din	dit,	dine.	(jer,	jert,	jere)
3dje	—	sin,	sit,	sine.	(deres)		

Anm. 1. Disse Stedord kunne faa Ejefaldsmærket -s, naar de staa uden paafølgende Navneord; f. Eks. *mine Börns Klæder ere ikke saa smukke som dines.*

Anm. 2. Som forstærkende Tillæg kan bruges *egen, eget* og *egne*; f. Eks. *min egen Dreng.*

§ 15.

De paapegende Stedord, de demonstrative Pronominer, bruges baade som Navneord og som Tillægsord og paapege en Genstand som nærværende eller forhen omtalt.

Nf.		Nf.		Afh.	Ejef.
Ental	den,	det	Flertal	de,	dem, deres
	denne,	dette,		disse,	— disses
	hin,	hint,		hine,	— hines
	samme,	samme,		samme,	— sammes
	—			bægge,	— bægges
	saadan,	saadant,		saadanne	— saadannes
	slig,	sligt,		slige,	— sliges

Paapegende Biord ere f. Eks. *her, hid, hist, hen; der, did, da, deden.*

Anm. Det forstærkende, ubøjelige Stedord *selv* kan tilføjes de pers. og paap. Sto.; foran Navneord kan det hedde *selve*. Imellem *saadan* eller *slig* og Navneordet kan i Ental det ubestemte Kendeord indskydes; f. Eks. *saadan en Dreng; han har selv sagt det*.

§ 16.

De henvisende Stedord, de relative Pronominer, staa dels som Navneord og dels som Tillægsord og vise tilbage til et Navneord i den foregaaende Sætning eller til hele Sætningen.

Som, der, hvo (der), hvem (der), hvad (der), bruges kun som Navneord; *hvilken, hvilket, hvilke* tillige som Tillø.; som Ejefald bruges *hvis*.

Anm. *Der, hvo der, hvem der, hvad der* ere altid Nævnfald (Nominativ); *som, hvem, hvad* og *hvilken* kunne ogsaa være Afhængighedsfald.

§ 17.

Spørgende Stedord, de interrogative Pronominer vise fremad mod noget der i Sætningen kommer, de ere: *hvo, hvem, hvad; hvilken, hvilket, hvilke; hvordan, hvordan; hvad for*. De ere ligesom de henvisende dels Navneord, dels Tillægsord.

Anm. Baade de henvisende og de spørgende Stedord kunne sammenstilles, f. Eks. *hvo som helst, hvilken som helst; ihvo, ihvad*; og disse Ord böjes ligesom ellers. Imellem *hvordan* eller *hvad for* og Navneordet indskydes tit det ubestemte Kendeord; f. Eks. *hvad for en Mand*.

Spørgende og henvisende Biord ere f. Eks. *hvornæst, hvorhen, hvorfra, hvorledes* osv., *hvi*.

§ 18.

Ubestemte Stedord, de indefinite Pronominer, der paa en ubestemt Maade antyde noget, bruges enten som Navneord f. Eks. *man; En, Et, Ens; der*; eller baade som Navneord og Tillægsord som: *hver, hvert; nogen, noget, nogle (nogen); anden, andet, andre; somme, en eller anden, et og andet, ingen, al, alt, alle.*

Anm. **Man** bruges kun i Nævnefald; **En** ogsaa i Eje- og Afhængighedsfald; f. Eks. *det volder En Sorg; naar Ens Venner lide Uret. Det maa man indrømme.*

Det staar som Grundled (Subjekt) ved de upers. Udso. f. Eks. *det blæser; det tegner godt; det er stor Uret. Det lader til, at han er dygtig.*

Der (som egentlig er det kort udtalte Biord **dêr**) indtager Grundledets Plads ved upersonlige især lideformede (passive) Udso. eller indleder det efterfølgende Grundled; f. Eks. *der siges; der er mange Mennesker; der løber meget Vand i Stranden.*

Udsagnsord, Verber.

§ 19.

Udsagnsordene, som udsige en Handling eller Tilstand om en Person eller en Ting, kunne böjes med Hensyn til Person, Tal, Tid, Maade og Form.

Anm. Udso. inddeles i 1) de paavirkende (transitive), der kræve en Genstand, paa hvilke Handlingen virker (f. Eks. *slaar, tager*); a) de tilbagevirkende (refleksive), hvis Genstand er det samme som Grundlaget (f. Eks. *jeg skammer mig, du skammer dig, han skammer sig, vi skamme os, I skamme eder, de skamme sig*); b) de gensidigvirkende (reciproke), hvor flere Personer virke gensidig paa hverandre (f. Eks.

vi omgaas, I kappes, de mundhugges); 2) de uvirkende (intransitive), som betegne en Tilstand eller Handling, der i Regelen ikke kan have nogen Genstand eller i alt Fald kun en Genstand af samme Stamme som Udsagnsordet selv (f. Eks. *ligger, løber, strider*). — Nogle Udso. kan dog bruges snart som paavirkende snart som uvirkende (f. Eks. *han drikker, de drikke Vand; jeg kan nok se, men ikke nu se noget*); a) de upersonlige, hvor Handlingen ikke henføres til noget bestemt Grundled (f. Eks. *det regner, der siges*); b) de uselvstændige, som ikke give nogen Mening, med mindre man tilføjer et Ord (Omsagnsordet) f. Eks. *han bliver (stor); han hedder (Carl)*.

§ 20.

Udsagnsordene have to Former: **Handleform** (Aktiv) og **Lideform** (Passiv).

Handleform (Aktiv) betegner, at Grundledet udfører en Handling eller er i en vis Tilstand; Lideform (Passiv), at Grundledet modtager en Indvirkning, at der göres noget ved det; t. Eks. *Manden læser, Hunden tuder; Bogen læses, Hunden bliver slaaet*.

Anm. Ikke alle Udso. have bægge Former; de tilbagevirkende kunne saaledes ikke bruges i Lideform; derimod have de gensidigvirkende og lideformede (deponente) Udso. kun Lideform, uagtet de have handlende Betydning; f. Eks. *Hundene sloges, Kuskene skændes; jeg længes, ældes, færdes*. De uvirkende Udso. kunne i Lideform kun bruges upersonligt.

§ 21.

Udsagnsordene have **fem** forskellige **Maader** (modi) efter den Maade, paa hvilken de anvendes i Sætningen: **Fremsætte-**, **Byde-** og **Ønskemaade**, **Navnemaade** og **Tillægsmaade**.

Fremsættemaaden (Indikativ) fremsætter noget ligefrem fortællende eller spørgende; f. Eks. *jeg læser; han vil komme; have de talt sammen? han fornærmes; han bliver rost; ere Tyvene blevne fangede?*

Bydemaaden (Imperativ) udtaler noget som et Bud eller et Ønske; f. Eks. *kom! lev vel!*

Ønskemaaden (Optativ) eller forestillende Maade (Konjunktiv) betegner Udsagnet som et Ønske eller en blot Forestilling, men bruges kun sjælden og omskrives gerne saaledes, at Datid bruges for Nutid osv., f. Eks. *Danmark leve! Gid Danmark maatte leve! Bare han vilde komme! Det gaa, som det vil! — Gik det efter mit Hoved, skete det ikke. Vi vilde være blevne fangede, dersom ikke — —*

Navnemaaden (Infinitiv) nævner Handlingen ganske i Almindelighed, sædvanlig uden noget bestemt Grundled, og kan bruges ligesom et Navneord (som Grundled, Genstand og styret af et Forholdsord); Navnemaadens Kendeord er **at**; f. Eks. *at læse er gavnligt; jeg ønsker at rejse; han længes efter at se hende.*

Anm. Efter Udso. **kan, skal, vil, tør, bør, maa, gider,** samt **lader** og **hører** mangler **at**; f. Eks. *jeg lader grave. Man hører sige.*

Tillægsmåden (Participium) betegner Handlingen eller Tilstanden som en Egenskab ved Navneordet; den bruges ganske som Tillægsord; f. Eks. *en læsende Dreng. Munterhed er smittende. Den læste Bog. Stilen er skreven. Husene ere blevne byggede.*

§ 22.

Udsagnsordene have **tre Hovedtider**: Nutid, Fortid og Fremtid.

Nutiden (Præsens) betegner, at en Handling finder Sted for Øjeblikket eller plejer at finde Sted; f. Eks. *nu skriver jeg, og du læser. Solen staar op hver Morgen.*

Anm. 1. Nutid kan i livlig, malende Stil bruges i Stedet for Datid; ligeledes naar Virkningen af den forbigangne Handling endnu vedvarer; f. Eks. *Cæsar samler pludselig sine Legioner og staar uventet ved Gallernes Lejr. — St. Peder skriver i sit Brev, at —.*

Fortid deles i 1) Datiden (Imperfektum), der betegner en Handling eller en Tilstand som henhørende til en forbigangen Tid (f. Eks. *han læste i Gaar, han var en god Dreng og blev rost*); 2) Förnutid (Perfektum), der betegner Handlingen som endt nu (f. Eks. *han har læst, og de ere gaaet*) og 3) Fördatiden (Plusqvamperfektum), der betegner Handlingen som udført, för en anden datidig Handling begyndte (f. Eks. *han havde læst, da han gik ud; de vare gaaet, för jeg kom*).

Anm. 2. Om hvad der antages for uvirkeligt, usandsynligt eller blot ønskeligt, bruges ofte Datid og Förnutid, uagtet det egentlig henhører til Nutid eller endog Fremtid; f. Eks. *dersom det blev godt Vejr i Eftermiddag, vilde jeg køre ud. Gid du var mere flittig! Dersom du ikke havde stødt dit Ben, kunde du i Morgen komme med til Faster.*

Anm. 3. Förnutid kan undertiden betegne en Tilstand, som endnu vedvarer; f. Eks. *nu har jeg været her i Aar og Dag. Denne Have har altid givet god Frugt, (og gör det endnu).*

Fremtiden deles i den egentlige 1) Fremtid (Futurum), der betegner en Handling som henhørende til en endnu ikke indtraadt Tid, og 2) Förfremtid (Futurum exaktum), der betegner en Handling som

forbi i Forhold til en anden fremtidig Begivenhed; f. Eks. *i Morgen vil jeg læse, og naar jeg faar læst, vil jeg igen gaa ud.*

Anm. 4. Nutidsformen betegner ofte det fremtidige, ligesom Förnutid det förfremtidige; f. Eks *om'otte Dage holde vi Aarsprøve, og naar du saa har staaet dig godt, faar du et Ridehjul.*

§ 23.

Udsagnsordene have **tre Talens Personer**, 1ste Person med Grundledet **jeg** eller **vi**, 2den Person med Grundledet **du (De)** eller **I**, og 3dje Person med alle andre Grundled. Dermed er der tillige angivet Udsagnsordenes to Tal, Ental og Flertal, undtagen i Nutid frem. Maade (se § 24, Anm. 4).

§ 24.

Med Hensyn til deres Dannelse deles Udso. i to Böjningsarter (Konjugationer), der have deres væsentligste Kendemærke i Datid, idet første Konj. danner den ved Endetillæg (den svage Böjning), 2den Konj. uden saadan og sædvanlig ved Aflyd (den stærke Böjning).

Anm. 1. Mange Udsagnsord, som tidligere have hørt til den stærke Böjning, gaa efterhaanden over til den svage, saasom: *gyser, gøs — gyste, hugger, hug — huggede, galer, gol — galede, graver, grov — gravede, tærsker, tarsk — torsket, — tærskede — tærsket, jager, jog — jagede* osv.

Udsagnsordets Stamme findes i Bydemaade Handleform (Imperativ Aktiv), og deraf dannes alle de andre Former.

Anm. 2. I höjtidelig eller poetisk Stil kan Bydemaade faa en Flertalsendelse paa **-er**, f. Eks. *kommer til mig, I besværede!*

I Handleform (Aktiv) dannes:

Navnemaadens Nutid. (Præsens Infinitiv) i de Udso., som ende paa en Medlyd eller paa et **-u** samt nogle paa **-i** ved til Stammen at föje **-e**, f. Eks. *løb-e, fang-e, tru-e (du-e og du), ti-e*. De andre Udso. blive uforandrede, som *at tro, gaa, fri* osv.

Navnemaadens Fortid (Perfektum Inf.) ved **at have** med Tillm. paa **-t**; Navnem. Fremtid (Futurum Infinitiv) ved **at ville (skulle)** med Navnem. Nutid, f. Eks. *at have fang-et, løb-et, gaa-et, hør-t. At skulle fange, gaa, løbe*.

Nutid frems. Maade (Præsens Indikativ) ved at tilföje **-r** til Nutid Navnem.; f. Eks. *jeg fange-r, true-r, gaa-r fly-r (du-er, forny-er, frier)*.

Anm. 3. Uregelrette ere: **har, kan, skal, vil, vêd, er, bör, gör, maa**, der mangle Bydemaaden undtagen *har, ved, gör* og *er*, der hedde *hav, vid, gör, vær*.

Anm. 4. Skriftlig dannes der i Nutid frems. Maade en særegen Flertal, der i Regelen dannes ved af Ental at borttage **-r**, altsaa: *jeg hører, vi høre; jeg ser, vi se; jeg tror, vi tro*; af de i Anm. 3 nævnte Udso. skal man skrive: **have, vide, gøre, ere** samt: **vi kunne, skulle, ville**, uagtet det let kan bevirke Misforstaaelse ved Lighed i Lyd med Datid.

Datid (Imperfektum) dannes i den svage Böjningsmaade ved at tilföje **-te (-de)** eller **-ede**; i den stærke Böjningsmaade bestaar Datid kun af Udsagnsordets Stamme, sædvanligvis med forandret Selvlyd (Aflyd); f. Eks. *jeg, vi hør-te, fang-ede; jeg, vi bed (bid), tog (tag), brød (bryd)*, osv.

Anm. 5. Nogle Udso. af den svage Böjningsmaade forandre Selvlyden i Datid, f. Eks. *dølger, dulgte; kvæler, kvalte; gör, gjorde; træder, traadte; lægger, lagde*. Uregelrette ere: *burde, turde, kunde, skulde, maatte, vidste*.

Anm. 6. I poetisk Stil have nogle Datider en særskilt Flertalsendelse, som *jeg fandt — de funde; randt — runde; det sved — de svede; bad — bade* o. s. v. Der skal skrives *var — vare, blev — bleve*.

Förnutid (Perfektum) dannes af **har** og den uforandrede Tillægsmaade paa **-t**; f. Eks. *jeg har fanget, løbet, gaaet*, osv.

Anm. 7. I de Udso., som betegne en Bevægelse, bruges undertiden Hjælpeudsagnsordet **er**; f. Eks. *jeg er gaaet, rejst, kørt; vi ere gaaede, rejste, kørte*.

Fördatid (Plusqvamperfektum) dannes paa samme Maade ved Hjælpeudso. **havde** (var); f. Eks. *jeg havde løbet, gaaet* osv. (*var rejst, kørt*).

Fremtid (Futurum) ved **vil** eller **skal** og Nut. Navnem.; f. Eks. *jeg vil (skal) fange, løbe, gaa*.

Anm. 8. Naar Hovedudsagnsordet staar i Datid, blive de tilsvarende Fremtids- og Förfremtidsformer ogsaa rykkede tilbage i Tid (Datids Fremtid): f. Eks. *jeg vidste, at han vilde komme*.

Förfremtid (Fut. exaktum) ved **vil have** eller **faar** og Tillægsmaade paa **-t**: f. Eks. *jeg vil have fanget, løbet, gaaet; naar jeg faar fanget* osv.

Tillægsmaaden (Participium Aktiv) dannes ved at tilføje **-ende**; f. Eks. *løb-ende, fang-ende, gaa-ende*.

Anm. 9. Denne Tillægsm. kan undertiden faa lidende Betydning; f. Eks. *det sælgende Hus, blæsende Instrumenter*.

I ønskende Maade (Optativ) dannes Nutid, der er den eneste Tid, denne Maade har, ligesom Nut. Navnem.; f. Eks. *Kongen leve*.

I Lideformen (Passiv) dannes:

Nutid af Nutid Handleform ved at forandre **-r** til **-s**; f. Eks. *jeg, vi fange-s, true-s* osv.

Datid af Datid Handleform ved at tilføje **-s (-es)**;
f. Eks. *jeg fangede-s, fandt-es, truede-s.*

Anm. 10. Disse to Tider kunne ogsaa omskrives saaledes, at Nut. dannes af **bliver** og Datid af **blev** med Hovedudso. Tillægsm. Lideform (Participium Passiv), der her som i alle Lideformer betragtes som et Tillægsord og derfor retter sig efter Grundlaget i Kön og Tal; f. Eks. *jeg bliver, blev fanget, truet, tagen (t); vi blive, bleve fangede, truede tage.*

Anm. 11. Den enkelte Form bruges især, naar der betegnes noget vedvarende, den omskrevne Form derimod, naar der omtales enkelte Handlinger, og i Fremtid, betegner **vil** med den enkelte Form en Viljesytring, men med den omskrevne Form kun noget fremtidigt. F. Eks. *Han vil roses, og han vil blive rost.*

Förnutid af **er** (bleven), og Fördatid af **var** (bleven) ved Tillægsm. Lideform; f. Eks. *jeg er eller var bleven fanget, truet, tagen (t); vi ere (vare) blevne fangede, truede, tage.*

Anm. 12. En anden Form, der bestemtere betegner, at Handlingen er helt forbi, dannes af **har været** og **havde været** med Tillægsm.; f. Eks. *han har (havde) været fanget, truet, tagen (t). — De havde været fangede, truede, tage.*

Fremtid af **skal** eller **vil** med Nutid Navnemaade; f. Eks. *jeg skal (vil) fanges, trues, tages (blive fanget, truet, tagen (t) — vi skulle (ville) blive fangede, truede, tage).*

Förfremtid af **vil være bleven** med Tillægsm.; f. Eks. *jeg vil være bleven fanget, truet, tagen (t); vi ville være blevne fangede osv.*

Nutid Navnemaade er lig Nutid Fremsm.; Fortid Navnem. dannes af **at være** (bleven) med Tillægsm., og Fremt. Navnem. af **at skulle** (ville) med Nut. Navnem.

Förnutid (Perfektum)

jeg har elsket	jeg har slaaet
vi have elsket	vi have slaaet

Fördatid (Plusqvamperfektum)

jeg havde elsket	jeg havde slaaet
vi havde elsket	vi havde slaaet

Fremtid (Futurum)

jeg vil elske	jeg vil slaa
vi ville elske	vi ville slaa

Fortids Fremtid (Fut. konditionalis)

jeg vilde elske	jeg vilde slaa
vi vilde elske	vi vilde slaa

Förfremtid (Fut. exaktum)

jeg vil have elsket	jeg vil have slaaet
vi ville have elsket	vi ville have slaaet

Fortids Förfremtid (Fut. exakt. kondit.)

jeg vilde have elsket	jeg vilde have slaaet
vi vilde have elsket	vi vilde have slaaet.

Ønskemaade (Optativ).

Nutid (Præsens)

du elske	han slaa
I elske	de slaa.

Tillægsmade (Participium).

elskende	slaaende.
----------	-----------

Lideform (Passiv).

Navnemaade (Infinitiv).

Nutid (Præssen)

at elskes (at blive elsket)	at slaas (at blive slaaet)
-----------------------------	----------------------------

Fortid (Perfektum)

at være bleven elsket at være bleven slaaet

Fremtid (Futurum)

at ville blive elsket at ville blive slaaet.

Frem sættemaade (Indikativ).

Nutid (Præsens)

jeg elskes (bliver elsket) jeg slaas (bliver slaaet)

vi elskes (blive elskede) vi slaas (blive slaaede)

Datid (Imperfektum)

jeg elskedes (blev elsket) jeg sloges (blev slaaet)

vi elskedes (bleve elskede) vi sloges (bleve slaaede)

Förnutid (Perfektum)

jeg er bleven elsket jeg er bleven slaaet

vi ere blevne elskede vi ere blevne slaaede

Fördatid (Plusquamperfektum)

jeg var bleven elsket jeg var bleven slaaet

vi vare blevne elskede vi vare blevne slaaede

Fremtid (Futurum)

jeg vil elskes (blive elsket) jeg vil slaas (blive slaaet)

vi ville elskes (blive elskede) vi ville slaas (blive slaaede)

Fortids Fremtid (Fut. konditionalis)

jeg vilde elskes (blive elsket) jeg vilde slaas (blive slaaet)

vi vilde elskes (blive elskede) vi vilde slaas (blive slaaede)

Förfremtid (Fut. exaktum)

jeg vil være bleven elsket jeg vil være bleven slaaet

vi ville være blevne elskede vi ville være blevne slaaede

Fortids Förfremtid (Fut. exakt. kond.)

jeg vilde være bleven elsket jeg vilde være bleven slaaet

vi vilde være blevne elskede vi vilde være blevne slaaede.

Tillægsmaade (Participium).

elsket
elskede

slaaet (slagen, -et)
slaaede (slagne).

Biord, Adverbier.

§ 25.

Biordene, der angive en nærmere Bestemmelse ved Tillægsord, Udsagnsord eller andre Biord, kunne efter deres Natur og Betydning inddeles i forskellige Slags; de vigtigste ere: Tids-Biord (f. Eks. *længe, nu, silde, forðum, stundom, aarle*), Steds- (*her, der, langt, op, ned, oppe, nede*), Bekræftelses- og Benægtelses- (*vist, nok, ja, ikke, nej*), Ønskes- og Tvivls- (*gid, bare, maaske*), Grads- (*meget, mindre, temmelig, aldeles, højst*) og Grunds- og Følges-Biord (*altsaa, følgelig, hvorfor osv.*).

Nogle Biord kunne desuden bestemmes som henvisende, paapegende eller spørgende, der egentlig ere en Slags biordsagtige Stedord; f. Eks. *her, der, hid, hist, did, hvorfor, hvi, hvor o. fl.* (Se §§ 15, 17.)

Anm. Nogle af Stedsbiordene kunne modtage en Slags Bøjning eller Afledning, idet der til deres oprindelige Form, der betegner „til Stedet“, kan føjes et -*ø*, naar de skulle angive et „Bliven paa Stedet“ (*op, oppe; ned, nede; ud, ude; osv.*).

Mange Biord ere dannede af Tillægsord (baade af Fælles- og Intetkøn; det almindeligste er, at de staa i Intetkøn undtagen Grads- og Tidsbiord ved Tillægsord; f. Eks. *nær, fuldkommen, godt, Barnet var rigtig uartig, det er bestandig usikkert osv.* Andre kunne tillige henføres til andre Ordklasser (Binde- og Forholdsord) eller være dannede ved Sammensætning af et

Forholdsord med Styrelse; f. Eks. *han kom för. Han kom, för jeg gik. Siden Nytaar har det frosset. Det skal siden blive gjort. Efterdags, Udenbys.*

De Biord, der ere dannede af Tillægsord, og enkelte andre kunne böjes i Grad paa samme Maade som Tillægsord, f. Eks. *langt (længe), længer (længre), længst; höjt, højere, höjest (höjst).*

Forholdsord, Præpositioner.

§ 26.

Forholdsordene, der betegne et Forhold (saasom Tids-, Steds-, Middels- o. dsl.) imellem enkelte Navneord, Navnemaader, Stedord og hele Sætninger, kunne inddeles i enkelte, saasom: **ad, af, bag, for, för, hos, ved** osv., og sammensatte, saasom: **henimod, omkring, udenom, overfor** osv.

Det Led, som ved Hjælp af et Forholdsord föjes til et andet, siges at styres deraf eller at danne et Forholdsled.

Anm. 1. Fho. staa enten foran det Led, de styre, eller ogsaa staa de sidst i Sætningen, medens de styrede Ord staa forrest; f. Eks. *jeg holder af Harald = Harald holder jeg af. Du gör ret i at sige det = At sige det gör du ret i.*

Anm. 2. De Fho., der baade kunne begynde med **i** og lade det være (saasom: *blandt — iblandt, gennem — igennem, mod — imod*), bruge altid i Sammensætninger den korte Form, undtagen naar Forstavelsen **u-** sættes foran; f. Eks. *at gaa igennem — gennemgaa, at staa imod — modstaa, men uimodstaaelig, uigennemtrængelig.*

Anm. 3. Naar Fho. ingen Styrelse have, gaa de over til at blive Biord.

Anm. 4. I visse Talemaader styre Fho. Ejefald; f. Eks. *til Bords*, *til Sengs*, *til Vogns*, *til Søs*, eller bevirke, at der tilføjes et *ø*; f. Eks. *i Live*, *med Rette*, *ad Aare*, *til Huse*, *til Gode* (gammel Dativ).

Bindeord, Konjunktioner.

§ 27.

Bindeordene, der enten forbinde sideordnede Led i en og samme Sætning, eller forskellige Sætninger med hinanden, inddeles i de sideordnende og de underordnende.

De sideordnende Bindeord, der forbinde sideordnede (ligestillede) Ord og Sætninger med hinanden, inddeles i 1) de forbindende (*og*, *baade-og*, *saavel-som*), 2) de adskillende (*eller*, *enten-eller*, *hverken-eller*) og 3) de modsættende (*men*).

De underordnende Bindeord, der forbinde Bisætning med Hovedsætning, inddeles i a) **at**, der ganske i Almindelighed betegner en afhængig Sætning (en Navneledssætning) b) Aarsags- (*da*, *fordi*, *eftersom*, *thi*, *for*, *siden*), c) Tids- (*da*, *medens*, *förend*, *efter at*, *indtil*), d) Betingelses- (*dersom*, *hvis*, *om*), e) Indrømmelses- (*uagtet*, *skönt*, *ihvorvel*), f) Sammenlignings- (*som*, *ligesom*, *end*, *jo*, (*des*), g) Hensigts- (*for at*) og h) Følgebindeord (*saa at*).

Udraabsord, Interjektioner.

§ 28.

Udraabsordene deles sædvanlig i de egentlige Udraabsord, der ere uvilkaarlige Udbrud ved en eller anden Følelse eller Stemning (saasom **av**, **ah**, **aah**, **uh**,

ih, hurra) og de uegentlige, der ganske kort udtale, hvad der ellers skulde siges i en hel Sætning (f. Eks. tak! velkommen! omkring! holdt! osv.), eller ogsaa efterligne de en Lyd (saasom plask! bums! plump! osv.

Den enkelte Sætning

se §§ 1 og 2.

Den udvidede Sætning.

§ 29.

Grundledet (Subjektet) bestaar altid af et Navneord (Substantiv) eller Udtryk, der bruges som Navneord.

Som Grundled i en Sætning og ellers i samme Stilling som et Navneord kan der saaledes bruges:

- 1) Tillægsord, f. Eks. *Den flittige belønnes.*
- 2) Stedord, f. Eks. *Du taler. Hvem gaar der? Det fryser.*
- 3) Navnemaader, f. Eks. *At læse gavner.*
- 4) Hele Sætninger, f. Eks. *At du har læst flittigt, gavner dig. Hvad han der sagde, gjorde ham ingen Ære.*
- 5) I særegen Bemærkelse Ord af andre Ordklasser, f. Eks. *Hendes ja blev hurtigt erhvervet.*

A. Et Navneord kan nærmere bestemmes ved et Tillægsord (Adjektiv), der da enten staar 1) vedföjet, 2: som umiddelbart Tillæg foran eller efter det

Ord, hvortil det hører, eller 2) som Omsagnsord dertil; f. Eks. *den store Napoleon. Napoleon den Store. Den klare og skinnende Maane lyste. Maanen lyste, klar og skinnende, gennem Ruden.* — *Napoleon kaldes den store. Drengen var flittig.*

I bægge Tilfælde retter Tillægsordet sig efter Navneordet, i Kön og Tal; f. Eks. *Drengen var stor, Huset var stort, og Gaardene vare store.*

Anm. 1. Nogle Tillægsord kunne kun bruges som vedføjede, saasom: *lutter, idel, alskens*; andre kun som Omsagnsord, saasom: *ør, angst, værd* osv.

Anm. 2. Tillo. i 3dje Grad kunne som vedføjede kun bruges i bestemt Form; som Omsagnsord have de intet Böjningsmærke, undtagen i bestemt Form; f. Eks. *en øverste Feltherre. En første Klasse. Mændene ere stærkest. Regnar var den stærkeste.*

B. Navneordet kan endvidere bestemmes ved et andet Navneord i Ejefald (Genitiv). Det betegner da enten et Ejendomsforhold (f. Eks. *Mandens Hat*) eller et andet nødvendigt eller sædvanligt Sammenhøringsforhold (f. Eks. *Husets Dør, Madvigs Grammatik, Himlens Engle, en Times Tid, en Klædes Trøje*).

Anm. 1. Ejendoms-Ejefald kan ikke omskrives, hvorimod den anden Slags kan omskrives med Forholdsord eller gaa over til at blive Hosstilling, o: Sammenstilling af to Navneord i samme Fald, af hvilke det ene beskriver eller angiver Maal, Sted, Tid eller deslige ved det andet; f. Eks. *Døren paa Huset. Englene i Himlen. En Tønde Korn. Mandag Morgen. Haderslev Skole.*

Anm. 2. Naar et Ord skal staa i Ejefald men har flere med sig forbundne Ord vedføjede, faar kun det sidste af disse Ejefaldsmærket -s; f. Eks. *Kejseren af Ruslands Erobringer.*

C. Navneordet kan fremdeles bestemmes af et andet Navneord, der betegner samme Genstand og kun er et andet Udtryk derfor. Dette Forhold kaldes Samstilling (Apposition), og Ordene staa bægge i samme Fald; f. Eks. *Kong Kristjan. Tordenskjold, en Søhelt. Københavns, den danske Hovedstads, Beliggenhed er smuk.*

D. Endelig kan et Navneord bestemmes ved et Forholdsord (Præposition) med sin Styrelse, hvad der kaldes et Forholdsled; f. Eks. *Bogen paa Hylden. Dygtighed i at læse.*

Tillægsordene bestemmes ved Biord, ved Forholdsled og i visse Tilfælde ved Navneord; f. Eks. *Drengen er meget god; han er dygtig i Geografi og til at tegne. Huset er 31 Alen langt og 20 Alen bredt.*

§ 30.

Omsagnet (Prædiketet) indeholder, som allerede sagt, altid et Udsagnsord (Verbum).

Kun de uvirkende (intransitive) Udso. ere i Stand til at staa alene i Omsagnet; f. Eks. *Hunden løber, Maanen lyser.* Dog kræve nogle (de uselvstændige) et Omsagnsord; f. Eks. *Han hedder Peter, I ere store* (se § 1, Anm. 1); andre (de paavirkende, transitive) kræve Tilføjelse af et Ord, der viser, hvad der er Genstand for Handlingen; det kaldes Genstanden (Objektet); f. Eks. *Drengen slog Hunden. Han lovede at gaa. Han sagde, at han vilde gaa.* Nogle Udso. kræve endvidere et Ord tilföjet, der viser, for hvem eller med Hensyn til hvem Handlingen finder Sted; det kaldes Hensynsled (Personsobjektet); f. Eks. *Manden gav sin Sön en Bog. Denne Plan tiltaler mig.*

Udsagnso. kunne altsaa udvides ved Navneord og Udtryk, der bruges som Navneord (Tillo., Stedo., Navnemaader og hele Sætn.), samt ved Biord og ved Forholdsled.

Anm. 1. Genstanden for et Udsagnsord kan være Grundlag for et nyt Udso. i Navnemaade; f. Eks. *jeg bad ham gaa. Jeg saa Tyven rende. Han befalede hende at følge med.* — Nogle Udso. tilføjer til Genstanden et Om-sagnsord, Genstandsomsagnet; f. Eks. *jeg kalder dig en flink Dreng. Jeg døber ham Karl.*

Anm. 2. Sig, det tilbagevisende Afhængighedsfald (Akkusativ) af de personlige Stedords 3dje Person, viser tilbage paa Sætningens Grundled eller, dersom det staar efter et Udso. i Navnemaade, da ogsaa til Grundledet for dette; f. Eks. *han overgav sig. Jeg bad ham skynde sig.*

I Tvivlstilfælde om, hvorvidt man bør bruge sig eller et andet Stedord efter Navnemaaden, maa man opløse denne i en hel Sætning; f. Eks. *Jeg bad ham skynde sig = at han skulde skynde sig. Hun bad ham komme til hende = at han skulde komme til hende.*

Anm. 3. Som Maals-, Tids- og Værdibestemmelser kan man umiddelbart tilføje et Navneord; f. Eks. *han vejer 10 Pund. Manden spænder 3 Alen. Det varer en hel Uge. Han levede 70 Aar. Gaarden koster Penge.*

Udsagnsordet kan endvidere udvides ved et Forholdsord med sin Styrelse; f. Eks. *man gaar paa Gaden, men bor i Stuen. Han skynder sig for at komme i rette Tid.*

Udsagnsordet kan endelig udvides ved Biord, f. Eks. *han tabte aldeles. Han skrev udmærket.*

Biordet (Adverbiet) kan udvides ved andre Biord, ved Forholdsord med Styrelse og i enkelte Tilfælde ved Navneord, der betegne et Maal; f. Eks. *han læser meget tydeligt. Du maa ikke løbe ned ad Trappen. Peder kan springe 3 Alen langt.*

Sætningers Forbindelse.

§ 31.

Flere Sætninger kunne sættes i Forbindelse med hinanden. I en saadan Sætningsforbindelse er der altid i det mindste een Hovedsætning.

Hovedsætning er en Sætning, der ikke er afhængig af nogen anden Sætning i Forbindelsen, og som kan forstaas for sig alene. Den indeholder Hovedtanken i det hele, og til den knytte sig som forklarende, oplysende og fuldstændiggørende Bisætningerne, der alene for sig ikke give nogen tilstrækkelig Mening; f. Eks. *Fader kom, medens jeg sad og læste. Da jeg havde læst, kom Fader. Den Mand, som købte Bogen, bor her ved Siden af.*

Anm. 1. Naar Hovedsætningen følger efter Bisætningen, kaldes den en Eftersætning, og naar den staar uden Forbindelse med nogen Bisætning, en Særsætning.

Flere Hovedsætninger kunne knyttes til hinanden, dette sker da ved sideordnende Bindeord, nemlig de forbindende, adskillende og modsættende; (se § 27) f. Eks. *Pigen var et godt Hoved, og Drengen udmærkede sig ved sin Flid. Enten maa vi være beredte paa Krig, eller vi maa lade os nøje med den afsluttede Fred. Solen lyser om Dagen, men Maanen skinner om Natten.*

Anm. 2. Med samme Bindeord forbindes ogsaa sideordnede Bisætninger.

§ 32.

Bisætninger knyttes til Hovedsætningen ved henvisende eller spørgende Ord eller ved Underordningsbindeord. Derefter inddeles de i henvisende, spørgende og Bindeordsbisætninger.

Anm. Bisætninger kunne staa som Grundled, Omsagnsord, Hensyn, Genstand samt styres af et Forholdsord.

Spørgbisætninger knyttes til Hovedsætningen ved spørgende Stedord eller Biord; f. Eks. *jeg véd ikke, om eller hvorfor han kommer der. Hvad han sagde, spurgte jeg ikke om.*

Henvisende (relative) Bisætninger knyttes til Hovedsætningen ved henvisende Stedord eller Biord; f. Eks. *den Mand, som faldt igennem Isen, blev dog frelst. Den Bog, jeg har solgt, var i god Stand. Det Hus, han boede i, blev solgt. Regnar, som jeg godt kan lide, er nu flittig, hvad der glæder mig meget.*

Anm. 1. Der, hvo der, hvem der, hvad der ere altid Grundled i Sætningen. Som, hvem, hvad, hvilken kan ogsaa være Hensynsled, Genstand og styres af et Fho., og i saa Tilfælde kan de udelades, naar det Ord, hvortil de henviser, staar lige i Forvejen. Foran *her* og *der* kan som ogsaa udelades, naar det er Grundled; f. Eks. *den Mand, her nylig var, hed Peder. Den Dreng, du gav Bogen, blev glad. Det Hus, du bor i, er gammelt.*

Anm. 2. Som henvisende til en hel Sætning bruges hvad eller hvilket. Hvad eller hvad for kan ogsaa undertiden bruges som Tillægsord ved et Navneord; f. Eks. *Mange skønne ikke paa, hvad Lykke (hvad for en Lykke) de nyde.*

Anm. 3. Naar det Ord, hvortil de henvisende Stedord vise tilbage, staar i Ejefald, maa dette have det paapegende Stedord foran sig; f. Eks. *jeg kan godt lide de Pibers Form, som man faar paa Østergade.*

§ 33.

Bindeordsbisætninger (Konjunktionsbisætn.) forbindes med Hovedsætningen ved Hjælp af *at* eller andre Underordningsbindeord.

At-Bisætningerne kunne staa i de samme Forhold hvori et Navneord ellers kan staa, undtagen Ejefald, altsaa bruges som Grundlag, Omsagn, Genstand, Samstilling og styret af Forholdsord; de kaldes derfor ogsaa Navneledsbisætninger. F. Eks. *at han læser, glæder mig. Følgen deraf bliver, at han faar en god Eksamen. Jeg har hørt, (at) han var der. Han erkender den Fejl, at han opsætter alt, for at være Skyld deri. Jeg har Lyst til, at Du skal følge med mig.*

Anm. 1. Naar at-Bisætn. er Genstand, kan *at* udelades.

Underordningsbindeordene ere Aarsags-, Tids-, Sammenlignings-, Betingelses-, Indrømmelses-, Hensigts- og Følgebindeord, og de Sætninger, som begynde med et af disse Bindeord, opkaldes efter den Slags Bindeord, hvormed de begynde; (se § 27) f. Eks. (Tidsbisætning) *Medens han var her, lukkede han ikke sin Mund op.* — (Aarsagsbis.) *Fordi han har været doven, staar han sig daarligt.* — (Betingelsesbis.) *Det gaar ham ikke bedre næste Gang, dersom han ikke vil være flittigere. Kommer der ikke snart Regn, faa vi nok Misvækst.* — (Indrømmelsesbis.) *Jeg vil følge med dig, skönt det egentlig er urimeligt.* — (Hensigtsbis.) *Du maa gøre det for at man kan se din gode Vilje.* — (Sammenligningsbis.) *Jo mere det regner, des (desto) grønnere bliver Engen.* (Følgebis.) *Det regnede, saa (at) jeg blev ganske vaad.*

Anm. 2. Betingelsesbindeord kunne udelades; i saa Fald sættes Omsagnet foran Grundlaget. Efter *saa* kan undertiden Sammenligningsbindeordet udelades; f. Eks. *han er saa flink, han kan være.*

Ordstillingen.

§ 34.

Angaaende Ordstillingen ville vi kun bemærke, at den grammatikalsk-regelrette Opstilling er enten Grundled-Omsagn (med Hensynsled og Genstand osv.) eller Omsagn-Grundled, hvert med sine Bestemmelser. Den sidste Opstilling bruges i Eftersætninger (*da han kom, gik jeg*); i Spørgehovedsætninger uden *mon* (*hvorfor gik han? Gaar han altid saa hurtigt?*) i Anførselsætninger, naar disse komme ind blandt de anførte Ord („*Jeg véd*“, *sagde han*, „*at du er flittig*“); i Betingelsesbisætninger uden Betingelsesord (*vil du ikke have Bogen, tager jeg den*), og i alle Sætninger, hvor for Eftertryks Skyld et Biord eller anden Bibestemmelse sættes i Spidsen (*straks svarede han intet*).

Med Hensyn til de enkelte Ordklassers Bestemmesord gælder den Regel, at de Ord, som nærmere bestemme et Nævneord, sættes foran det Ord, som bestemmes, saaledes, at den Egenskab eller anden nærmere Bestemmelse, som mindst kan tænkes skilt fra Hovedleddet, staar nærmest ved det. De Ord derimod, som bestemme et Udsagnsord, sættes i Regelen bagefter det; f. Eks. *en særdeles smuk rød Rose voksede frodigt i Haven*.

Retskrivningslære.

Hovedregelen for Betskrivningen maa være den, at Ordene og Sætningerne saa lidt som mulig ere udsatte for Misforstaaelse og saa meget som muligt give et tydeligt Billede af den dannede Udtale, medens der tillige tages tilbørligt Hensyn til de Kendetegn, som vise Ordenes Oprindelse og Slægtskab med andre.

Eftersom Retskrivningslæren omhandler de Tegn, hvormed de enkelte Sproglyd betegnes, eller de derved frembragte Sætningers tydelige og tankerigtige Forhold, deles den i Lydtegnslære og Skilletegnslære.

1. Lydtegnslære.

§ 35.

Stort Bogstav bruges ved Begyndelsen af ethvert Foredrag og efter visse Skilletegn, nemlig Punktum, Kolon med Anførselstegn, samt Spørgsmaals- og Ud-
raabstegn, naar disse ende Meningen; f. Eks. *Cæsar sagde: „Nu ere Tærningerne kastede“. Hvorfor gaar du ikke med? Fordi jeg ikke har Tid.*

Med stort Bogstav skrives ogsaa alle Navneord, Stedordene **De, Dem, Deres, Han, Hun**, naar de bruges i Tiltale, samt **I** og det ubestemte Stedord **En**. Endvidere Tillægsord, brugte som Navneord, der betegne Sprog, Folk, Religionsbekendere eller andre Samfund, Partier eller Institutioner. F. Eks. *Vil De nu gaa hen og sige dem Besked. Han gör en Uret, Han gör een Uret, Han gör En Uret. En Kristen, den Danske, den Onde, de Gamles Raad, en Ældste osv.*

Anm. I følgende Udtryk er Tilføjelsen biordsagtig og skrives derfor bedst med lille Bogstav: *tage fejl, göres behov, göre sig rede, tale ret* osv.

§ 36.

Sammensatte og sammenstillede **Ord**. Om to eller tre Ord, der stilles sammen for at betegne eet Begreb, maa betragtes som sammensatte eller sammenstillede, kommer an paa Formen, Betoningen og Betydningen.

Med Hensyn til Formen: de ere sammensatte, naar der i første Led indkommer en Bindelyd, eller det lider Forkortning, og naar Böjning udebliver i det; f. Eks. *Folkeforsamling, Mandemod, Fruerstue, Rettergang, Nattergal; Kvindfolk, Ærgerrighed; halvandet, gammelklogt, Nyaar*. Ligeledes naar de enkelte Dele ikke ere selvstændige Ord: *nogenlunde, omkring, omkuld, hvorledes, desuagtet, nogensteds* osv.

Anm. *Enhver* er sammensat, uagtet bægge Led böjes.
NB. *Bøndergaarde, Börneborn, Börnlille, Døtreskole, Brødremenighed*.

Med Hensyn til Betoningen: Ordene betragtes som sammensatte, naar Tonen forandres saaledes, at hele Sammenstillingen kun faar een Hovedtone, især naar denne hviler paa første Led; f. Eks. *Sortkridt (sort Kridt), Kommenskringle, Tordenslag, Stormand, Letsind, (let Sind), Fattigforstander, (en fattig Forstander), næstsidst, firbenet, selvkærlig, godtgøre, fredelskende, længstlevende, men: ingen Sinde, for største Delen, et Farvel, far vel, lev vel, des værre, hvo som helst*.

Anm. 1. Naar det første Led er et Egennavn, forandres Tonen ikke, og Ordene ere da kun sammenstillede; f. Eks. *Haderslev Skole, Ribe Avis*.

Med Hensyn til Betydningen: de ere sammensatte, naar der dannes et nyt Begreb, forskelligt fra de enkelte Ords oprindelige; f. Eks. *altid, engang, ligefrem, udenad, ihjel, omkuld, overhovedet, undervejs, allesteds, noksom, underhaanden, ifald, medmindre.*

Anm. 2. Naar Sammensætningen er meget lang, kan man imellem Hoved- og Bisammensætningen, ∘: imellem de Led, som lettest kan tænkes adskilte, sætte et Bindetegn; f. Eks. *Guldur-Kæde, Guld-Urkæde, Blanksværte-Fabrikant, Hvidtjørne-Hække, Damp-Vognfabrik.*

Til nærmere Oplysning af foranstaaende almindelige Regler bemærkes følgende:

1) Et Biord foran et Forholdsord skrives særskilt, som *bag efter, lige over, uden for*; har Forholdsordet ingen Styrelse og altsaa bliver et Biord, skrives det som eet Ord, naar det kun faar een Tone, saasom *hjemad, hidtil, indenad, tværtimod.* Have de derimod hver sin Tone, skrives de som to Ord, f. Eks. *længe efter, siden efter, klos paa.*

2) Forholdsord med Styrelse skrives i to Ord, med mindre Tonen falder paa Forholdsordet, saasom *af Lave, fra Borde, i Gaar, i Forvejen, om Kap, om Bord, i Morges, i Morgen, til visse, for Tiden, i Dag, af Sted, til Dels, til Mode osv. men afsides, udenbords, fralands, baglængs eller baglæns, efterdags.*

§ 37.

Stavelsedeling. Stavelserne deles efter gammel Skik efter mekaniske Regler uden Hensyn til Ordenes Sammenhæng, saaledes at 1) en Medlyd mellem to Selvlyd skal henhøre til den følgende Stavelse; man

skal derfor skrive *Hu-set*, *Stu-den*, *Sko-ven*, *Lø-ven*, *Flø-den* osv.

Herfra undtages Ord, som ende paa **j**- eller **-v**, naar dette er tæt knyttet til den foregaaende Selvlyd, samt **-ng**, naar disse udtales med Næselyd, i hvilke Tilfælde **-j**, **-v** og **-ng** henregnes til foregaaende Stavelse; Afledsændelserne **-inde** og **-agtig** begynde ny Stavelse. F. Eks *Høj-en*, *Lej-en*, *Rav-et*, *Sav-en*, *Behov-et*, *Lov-en*, *Hov-eri*, *Tov-et*, *snæv-er*, *væv-er*, *Læs-ning-en*, *Fang-en*, *Tang-en*; *skab-agtig* (men *Ska-beri*), *Løv-inde* (men *Lø-ven*,) *Skribent-inde*, (*Skriben-ten*).

2) To Medlyd i Skellet gaa hver til sin Side, undtagen **-ng**, der regnes til foregaaende Stavelse, og **-sk**, **-sp**, **-st**, der regnes til følgende Stavelse, altsaa *Man-den*, *Lam-pen*, *Tan-ken*, *Bi-spen*, *vad-ske*, *ly-stig*.

Selvlyd, Vokaler,

§ 38.

Som almindelig Regel anføres, at hver Stavelse indeholder een Selvlyd, hverken mere eller mindre. Der maa derfor hverken bruges dobbelt Selvlyd, understøttende **e** eller stumt **e**. Der maa saaledes ikke göres nogen Forskel paa korte og lange Stavelser, kun skrives *een* (Talordet) og *viis*. Akcenter anvendes ikke i danske Ord, derimod kunne de bruges i Ord af fremmed Oprindelse f. Eks. *Armé*, *Allé*, *Kanonér*.

§ 39.

A-lyden betegnes altid med sit eget Tegn, f. Eks. *fare*, *Fart*, *gal*, *fuld*, *Hat*, *at blive var*, *jeg talte til ham* og *talte Pengene* osv.

Den lange **Æ**-lyd betegnes overalt med **æ**-tegnet.

Anm. Dog skrives: *bedre, der, her, hver, Steder, tjene, Legeme, sjette, treven, Eventyr.*

Den korte **Æ**-lyd betegnes med **æ** i alle Ord, der i en anden Form maa have **a, aa, o** eller **æ**, eller ere ligefrem afledede af Ord, der indeholde disse Bogstaver; f. Eks. *kæmpe, kæmme, tælle, længe, mæt, Kræfter, sælge, Gæs, Høslæt, Klokkelæt (slaa), Skæl (Skal)* osv.

I Ord, i hvis Stamme eller anden fremtrædende Form der findes **-e** eller **-i**, skrives **e** for den korte æ-lyd, altsaa *blende, Enke, fersk, ihjel, Revne, Skel (Forskel), (men Værk).*

I Ord af græsk, latinsk eller fransk Oprindelse skrives **e**, hvor det fremmede Sprog har det. F. Eks. *Hveps, Klerk, Nerve, Perle, Presse, Terne, Vers, (men Præst).*

I mange Ord betegnes den korte **Æ**-lyd med **e**, i andre med **æ**, uden at der derfor kan gives faste Regler, og Sprogbrugen vakler. Saaledes foretrækkes **e** sædvanlig i: *elendig, rende, Ende, sende, Ven, Eng, streng, Engel, Seng, Dreng, slem, glemme, Embede, nemlig, Keltring, Helt, Held, Rest, Fest, Es, Hest, Mester, let, net, slet, fjern, gerne, Mergel, Hjerne, Kerne, Stjerne, Hjerte, Hverv, ternet, Emne.*

Derimod skrives **æ** foran **g-** og **k-**lyden, samt i følgende Ord: *hændes, Hændelse, Frænde, iflæng, stænke, hælde, vælte, Væld, Fjæld, Tjæld, Hjælm, sjælden, Mælk, Vært, Mærke, Dværg, Færge, Mærs, Bjærg, tværs, Bær, Bræt, Præst, Græs, Læs, Flæsk, tæt, Fætter, Tæppe, næppe, hævde, Trævl, Stævne, Hævn, Ærke—, vædde, stæmme (Vand), Kræbs, næm.*

Den lange bestemte **E**-lyd betegnes altid med **e**; f. Eks. *Gren, hed, ved, maaske, en sen Død; jeg ler, beter. En Fyrsten.*

Den korte **E**-lyd betegnes for det meste med **i**; f. Eks. *ikke, vist, Fisk, Knippe, tusinde, Ærinde, Kirtel.*

Anm. Nogle Ord, saasom *Fjende, flest, mest, hende, Fedt, hedde*, — skrives med **e**.

I-lyden betegnes altid med **i**; f. Eks. *Sild, Pil, Slid, (viis).*

§ 40.

Den lange aabne **Å**-lyd skrives altid med **aa** undtagen i nogle Ord foran **g** og **v**, som *Bog, Snog, Krog, koge, Svoger, klog, (vove, sove, love)*, samt *Alvor, Vorte, otte, Torsdag.*

Den korte **Å**-lyd betegnes med **o** undtagen i enkelte Ord, som: *Aand, Haand, Baand, Vaande, Braad, Kaarde, Maatte, Aadsel, laadden, usaattes, Saald* (til at sigte med), *Saal* (paa Fodtøj).

Anm. Hvor Stamordet har kort **å**-lyd, betegnes ogsaa den lange **å**-lyd i beslægtede Former med **o**, f. Eks. *bort* — *borte, for* — *fore*. Hvis Stamordet derimod har lang **å**-lyd, betegnes ogsaa den afledede Form med **aa**; f. Eks. *raa* — *raat, taale* — *taalmodig*.

Den lange **O**-lyd betegnes altid med **o**; f. Eks. *gro, to, Blod, Fod, jeg for, gror, han bor, hun tor.*

Den korte **O**-lyd betegnes sædvanlig med **u**; f. Eks. *Kunst, lukke, Hul, fordum.*

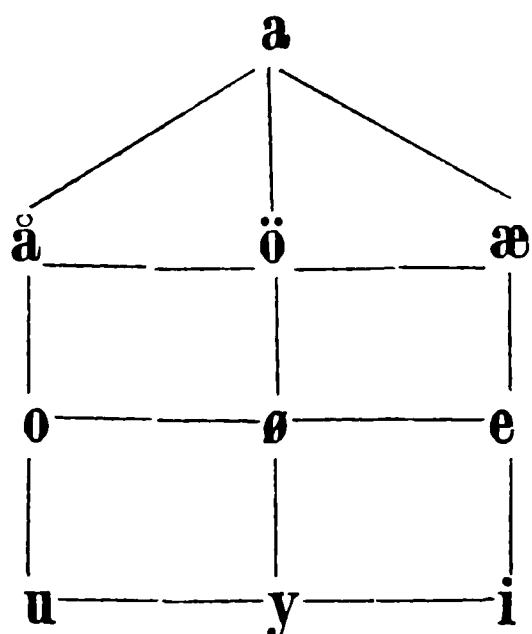
Anm. Med **o** skrives f. Eks. *Mos, frossen, hos, ond, Ost, stundom, Knop.*

U-lyden betegnes overalt med **u**; f. Eks. *Bud, Grus, Hjul, hul, ful, Dûg* og *Dug, Brûd* og *Brud.*

§ 41.

Den aabne **Ö**-lyd betegnes her overalt ved **ö**;
f. Eks. *Smör, Bönner, bör, tör, gör.*

Anm. Den aabne **ö**-lyd adskiller sig ligesaa bestemt fra det lukkede **ø** som **aa** fra **o** og **æ** fra **e**. Se hosfølgende Selvlydstavle.

Den lange lukkede **Ø**-lyd skrives altid med **ø**;
f. Eks. *Tø, Brød, Fløde, søge, løbe, det tør, en Bør, Hunden gør,*

Den korte **Ø**-lyd skrives sædvanlig med **y**; f. Eks. *Lygte, Rygte, flytte, besynderlig, Bryst, Synd, Skytte.*

Anm. Med **ø** skrives f. Eks. *en Brøst, Børste, storkne, Støtte, Mønt, Mønster, Tønde, sønderrive, røgte, skøtte om.*

Y-lyden betegnes altid med **y**; f. Eks. *en Tyv, jeg tyr, Dagen gryr; at bryde osv.*

Medlyd, Konsonanter.

§ 42.

Sprogets femten Medlyd betegnes hver med sit Tegn.

Dog maa derom mærkes følgende Regler:

Om de bløde Medlyd. Efter **s** betegnes de saakaldte „bløde“ Medlyd **b**, **d**, **g** med de tilsvarende „haarde“ **p**, **t**, **k**; f. Eks. *Spore, (bore, pore), staa,*

(*daa, taa*), *skære*, (*gære, kære*); omvendt betegnes ofte i Slutningen af en, især kort, Stavelse de „haarde“ Lyd ved de tilsvarende „bløde“ Tegn; f. Eks. *Lab, Daggert, Ryg*.

Derved er der opstaaet Usikkerhed i enkelte Ords Skrivemaade, som: *knibsk, dobbelt, skrubbe, skubbe, Levnet* (for *Levned*), *ævred*.

Naar *v* efter Selvlyden ved Afledning og Bøjning vilde komme til at staa foran *t* i korte Stavelser, udtales det og skrives med *f*; f. Eks. *Skrift* (*skrive*), *Løfte* (*love*), *Stift* (*stiv*), *haft* (*have*), *groft* (*grov*), men *lavt, skævt, djærvt. ellefte, tolvte, tyvte, brovte*, (*Stiffader* eller *Stefader, af, Aftægt*. (*Violin. Vridbor, Viol*).

Naar en blød Medlyd støder sammen med en ikke blød, opsluges hin som oftest af denne, hvilket, naar Sammenstødet ikke er opstaaet ved Ordets Bøjning, betegnes ved at fordoble den ikke bløde Medlyd; f. Eks. *at gotte sig* (*god*), *at hvitte* (*hvid*), *Skytte* (*skyde*), *en Billing* (*Bid*), *Hvilling* (*hvid*); derimod skrives altsaa: *godt, hvidt* osv.

Anm. Undtagen: *Midte, Skridt, Kridt, Krudt, lidt*.

§ 43.

Stumme Medlyd. **D** staar stumt i mange Ord efter **n** og **l**, naar de ende en kort betonet Stavelse, samt undertiden efter **r**; f. Eks. *Guld, Hyld, Mand, Rand, Færd, Bord*; endvidere i **ind, und, end**; f. Eks. *indtage, undskylde, endog* osv.

Er Stavelsen derimod lang, eller dersom der kommer flere Medlyd efter, skrives intet stumt **d**, med mindre Afstamningen fordrer det; f. Eks. *Hyl, Ran, gul, Skilt, Felt, Dans, Prins, falsk* osv. — Desuden

er der mange Undtagelser: f. Eks. *Gran, Hal, Skal, Tal, Pen, Ven, Spil, Trin, Kul, Hul, Skæl, Øl, grøn, kullet, skallet* osv.

Stumt **d** findes endvidere i Afledninger og Bøjninger af Ord, der indeholde et tydeligt **d**; f. Eks. *traadte (træder), vidste (ved), Færdsel (færdes), godt, hvidt, verdslig, ødsel, vadske, bidsk, tradske, kradse*.

Endelig staar stumt **d** i mange Tilfælde foran **s**; f. Eks. *spids, Klods, Trods, pudse, Plads, spadserer, Palads, Stads*.

Anm. Hvor Stamordet intet **d** indeholder, maa det heller ikke indskydes i Afledningen; derfor skrives f. Eks. *vanskabt, forvanske, ransage, granske, Trussel, fælles, Gissel, vant til, Søskende, Tusse, endskönt, hisse op (hejse), Kres, Krys (at krysse), Tissel, Moras, Bajas. Trisse, Tresse*.

H staar stumt i visse Ord foran **j** og **v**; nemlig foran **j** med paafølgende kort Selvlyd og flydende Medlyd (**l, m, n, r**), f. Eks. *Hjalte, Hjælm, Hjerne, Hjem, hjælpe, Hjort, Hjord, Hjemmel, Hjørne, — Hjul*; foran **v** i henvisende og spørgende Ord (*hvo, hvem, hvor* osv.), samt i nogle andre Ord, som *Hval, Hvalp, hvas, hvælve, Hvede, Hveps, hver, hverken, Hverv, hvid, hvile, hvine, hvirvle, hviske, hvisle, hvæsse*.

Uden bestemt at høres skrives i Almindelighed **h** i Udraabsordene **ah, ih, uh**, samt som Skelningsmærke **thi**, og i Navne som *Thor, Theodor* osv. (*Et Ting, et Ur*, ligesom *Te, Teater, Myte, Teolog* osv.)

J udtales undertiden meget svagt i *Fjer, Fjeder, Mjød, Sjælland*. Efter **g** og **k** skrives intet **j** foran **e, æ, ø** og **ö**.

V høres kun svagt efter **l** og **r** i visse Ord, som: *halv, tolv, Kalv, Spurv, Gulv, Sølv* o. fl. **G** ligeledes

i *Fugl, Kugle, dølge, solgte, Salg, Valg, fulgte, spurgte*, medens det lyder som *j* efter *e* og *ø* eller *ö, ö*, naar det ender Stavelsen eller kommer foran *n* og *l*; f. Eks. *Negl, Leg, Lögn, Løg, Regn, Dögn, Røg* osv..v Der skrives *Dej, fej, sej*.

T bruges ikke som Tillæg ved Gradsbiord, derre imod nok ved Maadesbiord paa **-ig**, f. Eks. *han kom snart hurtigt, men det var rigtig flinkt gjort*.

§ 44.

Medlyds Fordobling. Naar en Medlyd staar umiddelbart efter en kort betonet Selvlyd og følges af en tonløs, skrives den dobbelt; men naar den sidste Selvlyd falder bort, bortfalder ogsaa Fordoblingen: f. Eks. *Fakkel — Fakler; Glimmer — glimre; Datter — Døtre; dobbelt — fordoble; tapper — tapre*.

Anm. 1. Stundom høres der en Fordobling, uden at den dog skrives, som i: *deres, Tjener*, og undertiden skrives en Fordobling uden at høres, f. Eks. *Gedde, Ætten, Sotten, Vidde, otte, sjette. Skægget, Ægget, Væggen, Læggen, Lægget* skrives ofte med dobbelt *g*, dels fordi *g* her lyder haardere end ellers i Slutningen af en Stavelse, og dels fordi Stavelserne blive korte i S sammensætninger, (*Skæggesæbe, Æggekop, Væggetøj*).

Anm. 2. I sammensatte Ord, hvoraf det ene ender og det andet begynder med samme Bogstav, beholdes de naturligvis bægge; f. Eks. *uddrive, Bestanddel, sanddru, Trolldom, forraade, attraa*.

§ 45.

Fremmede Ord skrives saavidt muligt i deres oprindelige Skikkelse, hvorfor ogsaa Sproget til at betegne dem har optaget nogle fremmede Bogstaver og Bogstavsforbindelser, nemlig *ä, ü, ai, eu, au, ou, c, ç*.

q, x, z, w, ch, ck, ps, ph, th, der altsaa kun bruges i fremmede Ord og Egennavne; f. Eks. *Gräfenberg*, *Müller*, *Secretair*, *Lieutenant*, *Billetteur*, *Applaus*, *Tour*, *Cigar*, *Scene*, *Aquavit*, *Zebra*, *Chatol*, *Christen*, *Black*, *Psalm*, *Philip*, *Theodor*.

Dog har man i den senere Tid begyndt at læmpe efter dansk Skrivebrug de fremmede Ord, som blive almindelig brugte eller have modtaget nogen væsentlig Forandring i Udtalen, og som kan danne Afledsord; saaledes er det nu sædvanligt i saadanne Ord at skrive **k** i Stedet for **ch** og **c**, hvor dette uden at understøttes af **h** udtales som **k**, **f** for **ph**, **k** for **q**, **æ** for **ai**, **ø** for **eu**; f. Eks. *Kontrakt*, *Kreatur*, *Elefant*, *Filosof*, *Telegraf*, *Kvittering*, *Kvarter*, *Tur*, *Sekretær*, *Millionær*, *Finansmand*, *Direktør*, *Salme*, *Löjtnant*, *Kristen* osv.; **c**, **q**, **x**, **z**, **w** bruges altsaa kun i Egennavne og i Ord af fremmed Oprindelse, **W** kun i Ordene *Whist*, *Whig*, *Whisky* og i Egennavne. Angaaende **sch** mærkes: Findes der en Form med **sk**, skal denne bruges, f. Eks. *Skalotteløg*, *Skema*, *Skisma*, *Skizze*; *Droske*, *Marskal*, *Skak*. I direkte fra Tysk stammende Ord bruges **sch**, men i Ord af helt fremmede f. Eks. østerlandske Sprog **sh** f. Eks. *Dervish*, *Pasha*, ligesom *Sherif*, *Shirting* fra Engelsk.

2. Skilleregler.

Skilletegnene ere: Komma (,), Semikolon (;), Kolon (:), Punktum (.), Anførselstegn („—“), Indskudstegn, Parentes ((—)), Bindetegn (-), Udeladelsestegn, Apostrof (’), Spørgsmaalstegn (?), Udraabstegn (!), Tankestreg (—), Afbrydelsestegn (— — —).

§ 46.

Komma (,) bruges 1) for at adskille Sætninger, der ere forbundne med hinanden.

Komma sættes altsaa imellem Hoved- og Bisætninger og imellem alle sideordnede Sætninger, der ere forbundne ved Bindeord; f. Eks. *Manden gik ud, og Konen fulgte straks efter, men Börnene bleve hjemme. Da Vejret nu er godt, og jeg har Tid dertil, vil vi benytte Lejligheden til at køre ud. Nu maa alle gode Borgere, hvad der vel kan behøves i denne Tid, strøbe at blive enige. Jeg ved det ganske vist, for jeg har hørt det af ham selv.*

Anm. 1. Mangelfulde Sætninger adskilles ved Komma, naar Grundlaget nævnes deri; f. Eks. *Prinsen gav sine gode Ønsker, Folket Pengene dertil. Den ene Ulykke var lige saa poetisk, som den anden prosaisk.* — Naar den mangelfulde Sætning er forbunden med den anden ved Bindeord og tillige meget kort, kan Komma udelades; f. Eks. *han forstaar sig bedre derpaa (,) end du.*

Anm. 2. Ogsaa imellem Sætninger uden noget egentligt Forbindelsesled kan man sætte Komma (i Stedet for Semikolon), naar de ere ganske korte; f. Eks. *Hveden vil ikke trives her, Rapsen er meget usikker, men Rugen giver godt Udbytte.*

Komma bruges 2) imellem sideordnede Led af en Sætning, naar disse ikke ere forbundne med Bindeord; f. Eks. *Byggen, Rugen og Havren dyrkes meget her. Den begavede, virksomme og heldige Mand kan haabe alt. De smaa Piger lo, sang og dansede hele Tiden. Han skriver godt, hurtigt og med Nøjagtighed. Han er undertiden overgiven, undertiden sørgmodig men altid elskværdig.*

- Anm. 1. Undertiden staar der flere Tillægsord foran det samme Navneord uden dog at kunne betragtes som sideordnede eller have Komma imellem sig, idet de ikke hvert for sig kan betragtes som ligefremme Tillæg til Navneordet selv; f. Eks. *den anden slesvigske Krig* (ikke lig den anden Krig, den slesvigske Krig, men i Modsætning til den første „slesvigske Krig“). *Den lille, bjæffende italienske Hund* (hvor lille og bjæffende hører til „italienske Hund“ som Forklaring).
- Anm. 2. Naar Tillægsbestemmelsen følger efter det Navneord, hvortil den hører, sættes der Komma imellem dem, med mindre Tillæget blot er en Navnebestemmelse: f. Eks. *der gives Timer, höjtidelige og alvorfulde, som — — Profeten, den gamle af Dage, lod endnu sin Stemme lyde. — Karl den Store, Frederik Folkekær.*
- Anm. 3. De Indskud, man ønsker at fremhæve, kunne indeluttes af Komma; dette sker især, naar Indskuddet begynder med et Biord; f. Eks. *det er, især om Foraaaret, vigtigt ikke at gaa for tyndt klædt. Da vi efter en lang og yderst trættende Kørsel i det dybe Sand, naaede et venligt Hus — — —.*

Komma bruges 3) foran og efter Samstilling (Apposition); f. Eks. *Frederik den Syvende, Danmarks Konge, døde 1863. Løven, et Dyr af Katteslægten, lever i de varme Lande.*

- Anm. 1. Naar det første Led af Samstillingen er et Egennavn og det andet et Fællesnavn, sættes der altid Komma imellem dem; men naar Fællesnavnet staar først, kun, naar dette er udvidet ved flere Bibestemmelser; f. Eks. *ved Øresund ligger København, Danmarks Hovedstad. Hovedstaden København ligger ved Øresund. Danmarks skønne og interessante Hovedstad, København, ligger ved Øresund.*
- Anm. 2. Det Ord, hvormed man nævner den, man taler til, er egentlig en Apposition og har derfor Komma omkring sig; f. Eks. *Hil dig, Konge! Skynd dig, Aage,*

og løb efter Hilmar. Kom og hjælp, Peter! (Kom og hjælp Peter!)

For øvrigt kan der stundom være Anledning til for Tydeligheds Skyld eller for at lede Oplæsningen at sætte Komma paa Steder, der ikke falde ind under de almindelige Regler; f. Eks. *det glæder mig, ikke at komme i hin Familie; det glæder mig ikke, at komme der.*

§ 47.

Semikolon (;) bruges 1) imellem Hovedsætninger, der ikke ere forbundne med hinanden men dog henhøre til samme Hovedmening; f. Eks. *det mærkværdige ved det gamle Slot forsvandt ikke aldeles; de kæmpetykke Mure bleve staaende; man havde Haab om, at Borgen skønnere skulde rejse sig igen.*

Anm. I lange Perioder (Sætningskæder) — som for øvrigt ikke ere at anbefale, — kan man sætte Semikolon imellem de forskellige Hovedsætninger med deres Bisætninger, ligesom ogsaa imellem de forskellige indbyrdes uafhængige Bisætninger til samme Hovedsætning.

Semikolon bruges 2) foran fuldstændige Sætninger, der angive Aarsag, Følge, Virkning o. dsl. og begynde med Biord som: *følgelig, altsaa, dog, imidlertid, især osv., f. Eks. denne Dreng har altid vist gode Anlæg, tit ogsaa Lyst til at lære; derimod mangler han Stadighed, og følgelig gør han ingen rigtig Fremgang.*

Kolon (:) bruges 1) i Forbindelse med Anførselstegn foran den ordrette Anførelse af Ord, der ere tagne andenstedsfra, forsaavidt Anførselsordet (sagde, ytrede, mente, svarede osv.) kommer foran alle de anførte Ord; f. Eks. *Napoleon sagde: „Kejserdømmet betegner Fred“.*

Kolon bruges 2) foran Opramsninger, Forklaringer osv. i samme Betydning som nemlig; f. Eks. *her omhandles alle Slags Ord: Substantiver, Adjektiver, Adverbier osv. Hvad Kristendommen i højeste Maade har maattet lide og lider endnu, det maatte saa meget mere de langt ringere Interesser være undergivne: igennem Lidelser at vinde Klarhed, igennem Kampen Styrke.*

Anm. Kolon kan ogsaa bruges foran en Hovedsætning, der ligesom sammenfatter Resultatet af den foregaaende Udvikling, samt foran Eksempler o. desl., der indledes med *f. Eks.; saasom: nemlig; kort sagt* osv.

Punktum (.) bruges, naar den samlede Mening er ude. Punktumstegn (Prik) bruges som Afkortelsestegn, naar Ordet ikke er skrevet helt ud; f. Eks. *o. s. v.; o. dsl.*

§ 48.

Anførelstegn („—“) bruges 1) omkring Ord, der ordret anføres andenstedsfra. f. Eks. „*Kejserdømmet*“, *sagde Napoleon, „betegner Fred“.*

Anførelstegn bruges 2) omkring Ord, der kun nævnes med Hensyn til deres Form men ikke til deres Betydning: f. Eks. *dette „men“ er skævt trykt. „Alterbilledet“ er meget længere end „Taarnet“.*

Indskudstegn, Parentes ((—)) bruges omkring Ord, der ere indskudte i en Sætning uden at høre til sammes grammatikalske Sammenhæng og altsaa kan tages bort uden at forstyrre Konstruktionen; f. Eks. *han rakte hende en smukt indbunden Bog (det var en Salmebog) og bad hende bruge den flittigt.*

Anm. Istedendfor Indskudstegnene bruger man stundom to Tankestreger.

Bindetegn (-) bruges 1) ved Enden af en Linje for at betegne, at en Del af det sidste Ord følger i næste Linje.

Bindetegn bruges, 2) naar to Ord ere sammensatte med et og samme tredje, engang for det fælles Led; f. Eks. *Konge- og Præstetiende, Guldskeer og -gafler.*

Bindetegn kan 3) bruges i lange sammensatte Ord imellem Hoved- og Bisammensætningen; f. Eks. *Guld-Urkæde, Guldur-Kæde, Pæreskibs-Kaptajn, Hvidløgs-Spiser.*

Udeladelsestegn, Apostrof (,) betegner, at et Bogstav er udeladt; f. Eks. *Fa'er, Mo'er.*

§ 49.

Spørgsmaalstegn (?) bruges ved Enden af en ligefrem Spørgehovedsætning; f. Eks. *skal du til Eksamen i Sommer? spurgte han. Hvorfor gaar han ikke med?*

Anm. Er Spørgsmaalet ikke ordret men frit udtrykt, sættes der intet Spørgsmaalstegn; f. Eks. *han spurgte, hvorfor han ikke skulde med de andre.*

Udraabstegn (!) bruges ved Enden af en Sætning eller Sætningsforbindelse, der indeholder et Udraab, en Befaling, et Ønske, en Paakaldelse o. dsl.; f. Eks. *hvilken Forblindelse! Skynd dig, Ven, og kom mig til Hjælp! Gid jeg kunde naa dig!*

Tankestreg (—) betegner, at der skal standses lidt med Oplæsningen, og anvendes især, naar der følger noget, der maa antages at komme Læseren uventet eller skal vække særlig Opmærksomhed; f. Eks.

i denne Kro kan man være vis paa til enhver Tid at faa et udmærket Maaltid med alle Slags velsmagende Ting af bedste Sort — naar man selv har det med.

Afbrydelsestegn (— — —) sættes, naar man bryder af midt i en Mening og overlader Læseren selv at tilføje det manglende; f. Eks. *dersom du nu ikke tier stille, saa skal jeg — — —.*

